

УДК 821.161.2:Барка

ОКАЗІОНАЛІЗМИ ВАСИЛЯ БАРКИ: ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Головань Т.П.

Інститут літератури імені Т.Г. Шевченка
Національної академії наук України

У статті проаналізовано okazіоналізми Василя Барки з естетичної точки зору. Під естетичним аналізом лексичних новотворів автор розуміє цілісне вивчення їхніх функцій у структурі літературного твору. З'ясовано, що okazіоналізми письменника утворені за єдиним принципом і слугують увиразненню метафізичного плану зображення. Також приділено увагу рецепції авторських неологізмів Василя Барки в українській критиці.

Ключові слова: okazіоналізми, узуальні слова, граматичне значення, абстрактний образ.

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиліття з'явилося чимало праць про лексичні новотвори Василя Барки. Більшість із них написано мовознавцями в річищі осмислення природи okazіональності, адже авторські неологізми є надзвичайно динамічними елементами системи мови, одним із джерел її стрімкого поповнення [див., наприклад: 1, 2, 4]. Незважаючи на суто лінгвістичний підхід, запропоновані у цих публікаціях загальні положення про основи okazіональності, про систему та типологію словотворчості Василя Барки можуть бути цінними для інших дослідників його літературної спадщини.

Водночас авторські неологізми найбільшого новатора поетичної лексики в українській літературі досі не проаналізовані з погляду естетики слова, а також перебувають (поруч з іншими особливостями поетичної лексики) у полі інерційного критичного сприйняття. Аналізуючи один із таких не зовсім сприятливих для письменника літературних контекстів (ішлося про рецепцію збірок 1940-х років), Ігор Костецький писав:

«Поезія Барки викликає заперечення з різних сторін. Філістер спіткнувшись об димінутив: «Дівчатко пописа гусей / в зеленому платті: / серафименяточко на землі», – зводить брови, гигає і мерщій заходжується писати пародію... Барку з усієї сили намагаються появити, як позбавлений смаку примітив. «Реаліст» з обуренням вищукує в лексичній тканині Барчиної поезії «церковнослов'янізми». То з того, то з того боку пробують підважити і без того дуже проблематичну популярність Барчину, переконати, що його стиль – це щось незрівнянно нижче за стил класичні.

...Справді бо, наша літературна доба з її претенсією на синтетичність не може пройти повз такі здобутки пластики й заокругленості, як «Сонетаріум» Миколи Зерова, як «Парнас» Василя Устрицького, але її стрижневим, наскрізним, провідним прагненням є прагнення збагнути сферичне, так би мовити: кривизну слова» [5, с. 46].

Як бачимо, творчість Василя Барки протиставлено традиції, започаткованій «київською неокласикою» (хоча ішлося більшою мірою про інерцію цієї традиції), і наголошено на вирішальності «кривизни слова», тобто лексичного новаторства. Дивно, але означені Костецьким критерії середини минулого століття домінують і в нинішньому, переважно усному, критичному сприйнятті словотворчості письменника.

Метою цієї статті не є вичерпне висвітлення теми, а лише накреслення головного принципу утворення письменником okazіональних слів. І якщо такий принцип становить тенденцію, то

виявити його можна в кожному окремому сегменті тексту.

Основний виклад матеріалу. З огляду на сказане проаналізуємо okazіональні слова в найменшій структурній одиниці епічної поеми «Судний степ» (1992) – строфі, яку обрано довільно.

ЧЕРГУВАННЯ КОРМИГ

625.

Бійці від германа вітчизну вільнять;
А в зміну зміями хурдижня злісна,
генсекова! ковтає душі.
По «чистій» вийшовши з півбожевільства,
іконописець, каня, що незлітна,
хилив на згаринок чадучий.
Никали тіні: втерзані в граблїствах,
чия мовчаність від кричання більша! –
коли два адища відчулись:
в руїну церкви й пригорода мряки,
серед землянок, дверцями мокрастих:
хрипливо! як біди підручник [3, с. 317].

У цих рядках зафіксовано фрагмент, коли герої поеми Андрій Розсадко як солдат санітарного батальйону вирушає на пошуки поранених бійців. По згарищу блукають людські тіні, «чия мовчаність», – свідчить ліричний оповідач, – від кричання більша». Цей фрагмент поставлено не лише в широкий контекст зіткнення нацистського і більшовицького режимів, а й у метафізичне протистояння двох іпостасей світового зла, що чергуються, немов кормиги, підгортаючи героїв під себе: «Бійці від германа вітчизну вільнять; / А в зміну зміями хурдижня злісна, / генсекова! ковтає душі». Для увиразнення метафізичного плану зображення у строфі використано як непряму номінацію (нацисти – «герман», Андрій Розсадко – «іконописець», людські постаті – «тіні», хатки – «землянки», перебування героя під тиском більшовицького режиму названо «півбожевільством» тощо), так і специфічну лексику зі значенням абстрактної предметності («адища», «душі»). Використані у строфі okazіоналізми (а до них можна віднести слова «хурдижня», «втерзані», «граблїствах», «мокрастих») перебувають у цій самій системі лексичного добору.

«Хурдижною злісною генсековою» названо одну зі сторін протистояння – більшовизм. Порівнявши можливий узуальний варіант («хурдига») з використаним okazіональним («хурдижня»), можна зробити висновок, що обрано слово саме з абстрактним значенням, утворено ж його шляхом трансформації слова зі значенням конкретним (хурдига – хурдижня). Естетичний сенс

цього перетворення очевидний: надати конкретному образу («хурдига» – метафора більшовистської навали) абстрактно-сутнісного виміру. «Хурдижня» – вже не конкретний, а абстрактний образ, абстрактний персонаж, образ-символ метафізичної стихії.

Водночас, як і більшість оказіоналізмів, це слово багате на семантичні асоціації, оскільки найменші його складові (морфеми) зберігають зв'язок з тими узуальними словами, у яких вони звично представлені: хурдижня асоціюється не лише зі словами «хурдига», «хуга», а й із колом загально-вживаних слів зі значенням абстрактної множинності або інтенсивності дії на -ня. Однак негативна оцінка більшовицької віхоли («адище», «злісна», «зм'яями... ковтає душі») створює специфічний контекст сприймання слова «хурдижня» – воно асоціюється більшою мірою зі словами негативного емоційно-оцінного плану, перегукуючись з «бійнею», «різнею», «маячнею» тощо. Відтак аналізований авторський неологізм слугує своєрідним люстерком, що відбиває та посилює вже зафіксовану в узуальних словах семантику.

Така сама оказіональна логіка наявна у слові «граблівствах» («Никали тіні: втерзані в граблівствах»): можна простежити зв'язок із його загально-вживаними відповідниками («грабунок», «грабіж») та зробити висновок про те, що воно як абстрактне є трансформацією слова з конкретним значенням. «Граблівство» у цьому випадку – не просто метафора руйнівної, спустошливої війни, а глобальна стихійна сила, яка діє самовільно, свідомо та має множинний вияв («граблівства»). Водночас це слово зберігає асоціативний зв'язок з узуальними абстрактними іменниками зі значенням системної процесуальності або організованої єдності, що мають кінцівку -ство, а з огляду на негативний контекст «граблівство» стало асоціюється зі «безумством» («По «чистій» вийшовши з півбожевільства...»), «злодійством», «вбивством».

У авторському неологізмі «втерзані» поєднано лексичне значення слова «терзати» і граматичне значення завершеної дії (афікс в-). Естетична цінність цього слова увиразнюється на тлі загально-вживаного «розтерзані»: останнє конкретніше, наділене просторовими ознаками, натуралізоване; «втерзані» – абстрактніше, позначене лише темпоральністю, тут дію «терзати», по-перше, посилено, доведено до абсолютного вияву, по-друге, збагачено внутрішньою інтенсивністю. «Втерзані» – це вбиті терзанням, духовно спустошені, перетворені на «тіні», що «никають» серед згриц.

Оказіоналізм «мокрастих» («серед землянок, дверцями мокрастих») перебуває вже в іншому, позитивному, емоційно-оцінному контексті. Людські землянки, які опинилися між двох адищ,

викликають у ліричного оповідача співчуття, що виражено, зокрема, демінутивом «дверцями». У слові «мокрастих» граматично зафіксовано незначний вияв ознаки – земляної вологості дверей, немовби наголошено на тому, що вологість як метафора упослідженості, занедбаності людини є незначною, несуттєвою, скороминуючою. Обидва слова – і загально-вживане, і авторський неологізм, опинившись поруч, віддзеркалюються, взаємопідсилюються, прояснюючи лексично не виражене, але граматично зафіксоване сподівання на близьке завершення безумства війни.

ВІДГУКИ II

545

З пальби «скрипуч» завія неймовірна,
та – від гармат: аж кров землі вгорілась,
глибинно нищена в істоті.

Гадали: серед адського кострівня –
й кістяк Росадка в тріску розлетівся,
а плоть – до порохні прості.

Кінець! А в клуботнечі – мов провія;
і йшла червонохресна, мировита,
душа з-між димових сувоїв.

І фріци невшкодимця розпізнали,
в бліндаж повідомляють генеральський:
що несмертелець ґрунт посвоїв [3, с. 277].

У наведеній строфі заслуговують на увагу оказіоналізми «кострівень» і «клуботнеча». Як абстрактні слова вони співвідносяться з певними абстракціями, у той же час зберігаючи семантику предметності. «Кострівень» – кострище війни, концептуалізоване до темпоральної сутності, до поняття календарного місяця. Однак це «адський», пекельний місяць, зафіксований, можливо у якомусь невідомому надприродному календарі, місяць війни, нацистсько-більшовицької хурдижни, яка поглинає людей та їхні душі. Слово «клуботнеча» так само концептуалізує явище, у якому «клубам диму», «димовим сувоєм» надано процесуальності, системної повторюваності, а також надприродної стихійності. Крім того, з огляду на негативну оцінку війни у цьому слові відгукуються «холоднеча», «колотнеча» та інші.

Висновки. Підсумовуючи, наголосимо: оказіоналізми Василя Барки не є довільними новотворами, а становлять органічну складову єдиного творчого принципу, оскільки разом з іншими елементами поезики слугують виразності метафізичного плану зображення. Як слова переважно з абстрактними значеннями вони немовби «називають» надприродні стихії і сутності, а їхні вибиті зі звичної інерції, а тому асоціативно збагачені морфеми віддзеркалюють та підсилюють семантику загально-вживаних слів.

Список літератури:

1. Адах Н. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (семантико-дериваційний та лексикографічний аспекти) / Н. А. Адах; за ред. Г. М. Вокальчук. – Рівне: Видавництво Олега Зеня, 2007. – 136 с.
2. Адах Н. Авторські лексичні новотвори в поезії Василя Барки: семантика, функції, прагматика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. А. Адах; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 20 с.
3. Барка В. Судний степ: Епічна поема / В. Барка. – К.: Орій, 1992. – 780 с.
4. Вовк М. Модифікація фразеологічних одиниць та їх авторська структурно-семантична варіативність (на матеріалі романів В. Барки «Жовтий князь та «Рай») / М. Вовк // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Вип. 34. – Част. 2. – Львів, 2004. – С. 254-258.
5. Корибут Ю. Свій білий світ / Ю. Корибут // Арка. – 1948. – № 3-4. – С. 46-48.

Головань Т.П.Институт литературы имени Т.Г. Шевченко
Национальной академии наук Украины**ОККАЗИОНАЛИЗМЫ ВАСИЛИЯ БАРКИ: ЭСТЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ****Аннотация**

В статье проанализированы окказионализмы Василия Барки с эстетической точки зрения. Под эстетическим анализом лексических новообразований автор понимает целостное изучение их функций в структуре литературного произведения. Выяснено, что окказионализмы писателя созданы по общему принципу и служат выразительности метафизического плана изображения. Также уделено внимание рецепции окказионализмов Василия Барки в украинской критике.

Ключевые слова: окказионализмы, узуальные слова, грамматическое значение, абстрактный образ.

Holovan' T.P. Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine**VASYL BARKA'S OCCASIONALISMS: AESTHETIC ASPECT****Summary**

This article gives an aesthetic analysis of Vasyl Barka's occasionalisms. By the aesthetic analysis of new words the author means a study of their role as part of a whole in a work of literature. It is shown that Barka's occasionalisms are created on the general principle and subordinated to the depiction of metaphysical forces. Some attention is given to the reception of the problem in Ukrainian literary criticism.

Keywords: occasionalisms, common words, grammatical meaning, abstract image.

УДК 355.01

**ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ У ТЕЛЕВІЗІЙНОМУ СЮЖЕТІ:
ВІДПОВІДНІСТЬ ВИРОБНИЧИМ СТАНДАРТАМ ЖУРНАЛІСТИКИ****Мірошніченко П.В., Пшепіровська С.Г.**

Запорізький національний університет

У статті розглядаються найбільш часто вживані в публіцистиці поняття, що претендують на узагальнене найменування подій, які відбуваються на Сході України. Аналізується зміст понять «війна», «гібридна війна», «воєнний конфлікт». В статті також розглянуті основні виробничі стандарти журналістської діяльності в «гарячих точках». Рекомендації надаються всім представникам ЗМІ, а особливо, журналістам-телевізійникам.

Ключові слова: війна, воєнний конфлікт, гібридна війна, телебачення, виробничі стандарти.

Постановка проблеми. В історії людства воєнні періоди завжди переважали над мирними. Війна привертала увагу багатьох дослідників, сформувалися і продовжують складатися різні наукові дисципліни – філософія війни, соціологія війни, психологія війни, політологія війни та інші. Проте залишаються недослідженими різні аспекти цього соціально-політичного явища, в тому числі, і проблеми взаємодії і взаємовпливу ЗМІ та влади в період війн, воєнних і збройних конфліктів.

Журналістика не може не звертатися до теми війни та збройних конфліктів. За допомогою ЗМІ відомості про напружені ситуації, революції, військові злочини та конфлікти наповнюють сферу публічного обговорення. В умовах війни або збройного конфлікту вплив ЗМІ на аудиторію проявляється особливо чітко. Журналістика може виступати як у ролі пропагандиста, так і опозиційно налаштованого ак-

тора політичного процесу. Роль ЗМІ у впливі на громадську думку та механізми цього впливу досліджуються давно й поглиблено. Засоби масової інформації є основним постачальником повідомлень, за допомогою яких аудиторія усвідомлює що відбувається, і формує свою думку про сучасні військові події.

Сучасна українська журналістика не може залишатися осторонь і теми воєнного конфлікту або, так званої, «гібридної війни» Росії проти України. Процеси, що почалися в нашій країні ще восени 2013 року та переросли у глобальну політичну кризу, безумовно, зачепили основи світового порядку, закладені після Другої Світової війни. Євромайдан, анексія Криму Російською Федерацією і збройний конфлікт на Сході України стали приводом для перезавантаження міжнародних відносин. Ці драматичні події більшістю експертів оцінюються як найкритичніші за роки існування